

DOCUMENTS

---

El testimoni de Rosa Roig , un exemple de  
renovació pedagògica a les Escoles Normals del  
primer terç de segle XX  
*The Testimonial of Rosa Roig. An Example of  
Educational Renewal in Teacher Training Schools  
in the Early 20th Century*

Francesca Comas Rubí  
*Universitat de les Illes Balears*  
Maria Isabel Miró Montoliu  
*Universitat Rovira i Virgili*

Data de recepció de l'original: abril 2009

Data d'acceptació: maig 2009

ABSTRACT

Among the numerous hitherto unpublished documents that we managed to unite when were researching the life and teaching work of Rosa Roig, we came across an invaluable testimonial, written and signed by Rosa Roig herself and dated October 6th 1931, entitled *My 18 Years as a History Teacher at the Balearic Women's Teacher Training School*. In fifty-five typed pages, Rosa Roig explains in detail her experience as a history teacher at the Balearic women's teacher training school for primary teachers. She reflects scientifically on history as a discipline and outlines the approach she took to teaching it, the internal dynamics of her classes, the activities she undertook with students both inside and outside the class, the material that was used, assessment methods and the results that were obtained. She also highlights her work outside the school

in association with her post there, like the publication of articles, organization of scientific activities and participation in social initiatives.

On few occasions are we fortunate to count on a testimonial like this, with its detailed insight into the teaching practices of a teacher and the internal history of teacher training schools in the early 20th century, in the midst of the consolidation of an educational reform movement initiated decades before by the ILE (Institución Libre de Enseñanza). Rosa Roig, who trained at the Higher Teacher Training School and was awarded a grant by the JAE (Junta para Ampliación de Estudios) to visit schools in France, Belgium, and Switzerland, became a good example of those reformist teachers who gradually took up teaching posts at teacher training schools before the Civil War.

Although we have already studied Rosa Roig's life and work, using these memoirs among other documents, we believe that their reproduction may be of great interest to readers of this journal, given that it is a hitherto unpublished document from family archives. We will thus introduce her memoirs by giving a brief explanation of who Rosa Roig was and her contributions to educational reforms during the period, contextualizing the reproduced text and highlighting what we consider to be the most important ideas so as to facilitate its reading.

**KEY WORDS:** educational reforms, history teaching, teacher training schools, Rosa Roig.

## RESUM

L'any 1931, tot just iniciada la II República, Rosa Roig i Soler fa un repàs de la tasca pedagògica que ha dut a terme com a professora d'Història a la Normal femenina de les Balears durant els darrers divuit anys. En una extensa memòria, detalla la metodologia que aplicà a l'experiència docent, l'enfocament dels continguts que impartí i els materials que emprà. Aquest document és reproduït íntegrament en aquestes pàgines perquè el lector pugui apropar-se a una experiència renovadora a través del testimoni de la protagonista. L'acompanyem amb unes pàgines preliminars per contextualitzar el document i ressaltar-ne les aportacions que ens sembla que són més interessants.

**PARAULES CLAU:** renovació educativa, ensenyament de la història, escoles normals, Rosa Roig.

## RESUMEN

En el año 1931, recién iniciada la II República, Rosa Roig i Soler revisa la tarea pedagógica que ha realizado como profesora de historia en la Normal femenina de les Balears durante los últimos dieciocho años en una extensa memoria, adentrándose en detalles sobre la metodología de sus clases, el enfoque de los contenidos, o los materiales utilizados. Este documento se reproduce íntegramente en estas páginas para que el lector pueda acercarse a una experiencia renovadora a través del testimonio de su protagonista, acompañándolo de unas páginas preliminares el objetivo de las cuales es el de contextualizar el documento y resaltar las aportaciones que consideramos más importantes del mismo.

**PALABRAS CLAVE:** renovación educativa, enseñanza de la historia, escuelas normales, Rosa Roig.

Entre la nombrosa documentació inèdita que aconseguirem arreplegar quan investigàvem la vida de Rosa Roig i la seva tasca pedagògica, hi ha una memòria que té un valor excepcional, escrita i signada per la pròpia Rosa Roig, amb data del 6 d'octubre de 1931, titulada *El meu treball de divuit anys com a professora d'Història a l'Escola Normal de Mestresses de Balears*. Al llarg de cinquanta-cinc quartilles mecanografiades, Rosa Roig explica amb detall la seva experiència com a professora d'Història a la Normal femenina de les Balears. Reflexiona a nivell epistemològic sobre la Història com a disciplina, explica l'enfocament que ha donat als continguts que ha impartit, la dinàmica interna de les classes, les activitats desenvolupades amb les alumnes tant dins com fora de l'aula, el material emprat, les formes d'avaluació i els resultats obtinguts. També hi destaca la tasca que, des de la seva condició de catedràtica d'Escola Normal, ha fet fora de l'escola, com ara, la publicació d'articles, l'organització d'activitats científiques o la participació en iniciatives socials.

Poques vegades tenim el privilegi de comptar amb testimonis com aquest, que ens permeten conèixer amb detall la pràctica pedagògica d'una professora, i, alhora, endinsar-nos en la història interna de les Normals del primer terç del segle XX, en ple procés de consolidació del moviment de renovació educativa iniciat dècades abans per la ILE. Rosa Roig, formada a l'Escola d'Estudis Superiors del Magisteri i becada per la JAE per visitar escoles a França, Bèlgica i Suïssa, esdevé un bon exemple d'aquell professorat renovador que a

poc a poc anava omplint les càtedres de les Escoles Normals d'abans de la Guerra Civil.

Si bé és cert que la vida i tasca pedagògica de Rosa Roig ja l'hem analitzada amb anterioritat, tot fent servir, entre d'altres, el document que volem presentar en aquestes pàgines,<sup>1</sup> pensem que la reproducció textual d'aquesta memòria, tractant-se d'un document inèdit procedent d'arxius familiars, pot ser de gran interès per al lector d'aquesta revista.

Així, doncs, introduïrem el document amb una ressenya breu sobre qui fou Rosa Roig i quina aportació féu a la renovació pedagògica de la seva època. Contextualitzem el text que reproduïm i en destacam les idees que considerem que són més importants per, si més no, engrescar-ne la lectura atenta.

### ROSA ROIG I SOLER (1890-1969)

Nascuda a Marçà, poble del Priorat català, Rosa Roig estudià Magisteri a l'Escola Normal de Barcelona abans d'ingressar a l'Escola d'Estudis Superiors del Magisteri de Madrid, l'any 1910. Formà part de la segona promoció de l'escola esmentada i es formà com a professora d'escoles normals en l'especialitat de Lletres. L'any 1913, va iniciar la tasca docent com a professora numerària de l'Escola Normal femenina de les Balears. Aquest mateix any obtingué una beca de la JAE que li permeté completar la formació pedagògica tot visitant, durant tres mesos, les més diverses institucions educatives a França, Bèlgica i Suïssa.

Entre 1913 i 1936, exercí professionalment a Mallorca: fins l'any 1931, a l'Escola Normal femenina de les Balears, i, entre el 1931 i el començament de la Guerra Civil, a l'Escola Normal de les Balears, unificada a partir del Pla del 31. Fou professora d'Història i d'Història de l'Art. Pels testimonis documentals i orals que se'n conserven, les seves classes foren un exemple de renovació metodològica i didàctica. El seu pas per l'Escola d'Estudis Superiors de Magisteri l'apropà al moviment de renovació educativa d'arrels institucionistes que es desenvolupà a Espanya en aquella època, i, de llavors ençà, orientà la seva formació i pràctica professional en aquesta línia. Es dedicà amb cos i ànima a l'Escola Normal; el seu compromís pedagògic féu que any rere any intentés renovar i millorar la seva pràctica, però aquesta dedicació no li impedí de par-

<sup>1</sup> Vegeu: COMAS RUBÍ, FRANCESCA; MIRÓ MONTOLIU, MARIA ISABEL (2001). *Rosa Roig, biografia d'una pedagoga (1890-1969)*. Palma, Tarragona: Edicions Documenta Balear, El Mèdol.

ticipar en la vida cultural i intel·lectual de l'Illa. Fou de les poques dones de la Mallorca d'aquell temps que de manera regular publicava articles d'opinió a la premsa local, impartia conferències o encapçalava iniciatives, com la creació de la Junta Protectora de la Infància.

El fet que destaca, com a dona i com a mestra, més enllà dels canons establerts i majoritàriament acceptats per la societat conservadora de la Mallorca del primer terç del segle XX, li valgué dures crítiques. Durant la Guerra Civil, fou depurada i separada de l'ensenyament, i va perdre la plaça que tenia a la Normal de les Balears. No obstant això, visqué la guerra a la Catalunya republicana, exercint a l'Escola Normal de Magisteri primari de Barcelona entre 1937 i 1939. Finalitzada la Guerra, fou cessada durant els dos anys que durà el segon procés de depuració administrativa a què va ser sotmesa, que acabà quan va ser rehabilitada sota sentència de canvi de destinació durant deu anys, període en què hagué de treballar a la Normal femenina de Castelló. Acabada la guerra, el 1939, s'inicià un procés judicial contra ella i hagué de patir dos consells de guerra, dels quals sortosament en sortí bé.

Després de deu anys d'exili forçós a Castelló, passà la darrera etapa professional a l'Escola Normal femenina de Barcelona, on es jubilà l'any 1960.

Morí el 29 de desembre de 1969, en el silenci dels vençuts per una guerra que arrabassà de soca-rel tota la tasca de renovació pedagògica que els mestres com Rosa Roig havien dut endavant durant dècades d'esforç.

*EL MEU TREBALL DE DIVUIT ANYS COM A PROFESSORA D'HISTÒRIA A L'ESCOLA NORMAL DE MESTRESSES DE LES BALEARS, UN TESTIMONI EXCEPCIONAL*

Com ja hem dit al començament d'aquest article, el document que reproduïm és un text inèdit escrit per Rosa Roig amb data de 6 d'octubre de 1931. Els motius que la portaren, després de divuit anys d'experiència docent, a reflexionar sobre qüestions epistemològiques i metodològiques de la Història com a disciplina científica, no deixen de ser un misteri. Aquest document es trobà entre d'altres i juntament amb retalls de premsa i fotografies de Rosa Roig que la seva família guardava amb cura, però no s'hi trobà cap informació que ens permetés afirmar amb tota seguretat l'origen i el perquè d'aquesta memòria. Tot i això, la hipòtesi que, segons nosaltres, té més força, i que explicaria perquè en aquell moment precis Rosa Roig tingué la necessitat d'elaborar un document d'aquestes característiques, és el supòsit que necessités justificar la seva tasca i els mèrits com a docent per aconseguir plaça a una altra Escola

Normal. En aquest punt hi ha una sèrie d'informacions que ens fan pensar que possiblement la Normal a la qual Rosa Roig volia accedir era l'Escola Normal de la Generalitat, creada recentment. Sabem que la professora Roig mostrà interès per exercir en aquesta institució des que va ser creada i que, fins i tot, va cercar influències entre la maçoneria —cosa que li costà una persecució llarga i penosa del tribunal a causa de la repressió de la maçoneria i del comunisme durant el franquisme— per aconseguir-hi una plaça. Per la data en que està signada la memòria, i per les al·lusions constants que fa al respecte en altres documents i treballs que suposadament s'hi adjunten, sembla molt probable que es tracti de l'esborrany d'una memòria que acompanyava una sol·licitud. Pensem que pot ser un esbós perquè sobre el text mecanografiat hi consten algunes correccions ortogràfiques fetes a mà per la pròpia Rosa Roig. Si a aquest fet hi afegim que el document en qüestió està escrit en català, i tenim present el seu interès per ser professora de la Normal de la Generalitat, arribem a la conclusió que la memòria que reproduïm a les pàgines següents va ser redactat per acompanyar una possible sol·licitud d'accés al professorat de l'Escola Normal de la Generalitat. Així i tot, no podem afirmar que finalment Rosa Roig l'enviés, ja que, entre els documents d'aquella institució, no n'hi ha constància ni hi resten testimonis que donin llum a aquesta hipòtesi.<sup>2</sup>

Sigui com sigui, ens trobem davant un testimoni, escrit en primera persona, que ens apropa a la realitat de les aules i del quefer del magisteri renovador d'una Escola Normal del primer terç del segle XX. Quant a l'estructura, el document consta d'un pròleg en el qual Rosa Roig explica la seva visió particular de la Història com a assignatura, seguit dels capítols següents: «com treballarem», «els programes», «l'hora de classe», «el llibre de text», «l'ensenyament de l'Art», «metodologia», «proves per la qualificació» i, «el meu treball fora de l'Escola». En les cinquanta-cinc quartilles mecanografiades, Rosa Roig explica des de la dinàmica de les classes o el que opina sobre l'ús del llibre de text, fins a com avalua l'assignatura, i hi afegeix un darrer capítol sobre la seva presència a altres àmbits de participació cultural fora de l'Escola Normal.

A través de les reflexions introductòries sobre la Història com a disciplina, podem comprovar com el seu concepte d'història ja superava els plantejaments tradicionals historicistes i positivistes. Hom hi intueix una forta influència institucionista, totalment lògica, si tenim en compte la formació de Rosa Roig a

<sup>2</sup> Ens ho ha confirmat també Jaume Carbonell, autor de l'obra: CARBONELL SEBARROJA, JAUME (1977). *L'Escola Normal de la Generalitat (1931-1939)*. Barcelona: Edicions 62,.

l'Escola d'Estudis Superiors del Magisteri de Madrid. Fa referència a Magdalena Fuentes,<sup>3</sup> de la qual havia estat deixeble en aquell centre. No parla específicament de noms com Rafael Altamira, però en el seu concepte d'Història s'hi dedueix l'aportació que aquest intel·lectual regeneracionista, professor de la ILE, exercí sobre la historiografia espanyola de la seva època.<sup>4</sup> Inspiració d'Altamira sembla ser la idea que defensa Rosa Roig d'atorgar un sentit universalista a la història d'Espanya, o la d'ensenyar història servint-se d'altres ciències auxiliars, com la geografia, l'antropologia, l'arqueologia, la història de les belles arts (escultura, pintura, arquitectura, o les arts industrials, com la ceràmica o l'orfebreria) i l'etnografia. En aquesta línia, Rosa Roig parla també de cultura i de civilització, de la Història com a procés vital i col·lectiu de desenvolupament de l'home en societat, fruit del treball conjunt de tots els homes —de les col·lectivitats— i no dels fets aïllats o de les heroïcitats individuals.

La seva idea de civilització anava lligada a la de progrés: creia en el desenvolupament progressiu de la humanitat envers el benestar, envers el raonament. Aquest plantejament esdevé típic d'una època en què avançava el científisme i es començaven a superar provincialismes i prejudicis de tota mena. De fet, aquells anys ella estava convençuda que contribuïa, a través de l'ensenyament de la història, a accelerar aquest avanç de la humanitat envers el pacifisme, la tolerància, la cultura i la llibertat. Pensava que, en un futur, el bé s'imposaria sobre el mal, la veritat sobre l'error, i la sapiència sobre la ignorància. Però la Guerra del 36 i l'obscuritat del franquisme li féu, si més no, dubtar d'aquesta idea. De fet, en una carta que va escriure a la seva neboda Raquel pocs mesos abans de morir, diu: «Tu creus que el món civilitzat és cristià de veritat? Quan costa d'introduir la idea de germanor i de pau entre les col·lectivitats!».<sup>5</sup>

<sup>3</sup> Magdalena de Santiago Fuentes Soto fou professora de l'Escola d'Estudis Superiors del Magisteri entre 1909 i 1922. Impartí les matèries d'Història Universal i d'Espanya, Teoria i Història de les Belles Arts, i Metodologia de la Història.

Vegeu: FLECHA, C. «Magdalena de Santiago Fuentes Soto: enseñar a leer es encender fuego». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 337 (2004), pàg. 27-29.

<sup>4</sup> Rafael Altamira, historiador, humanista, pedagog, jurista i americanista, va estar molt vinculat als cercles kraussistes. Fou professor de la Institución Libre de Enseñanza. Quant a historiador, fou el primer a Espanya que s'apropà a la historiografia des de la seva relació amb la cultura i amb les idees. La seva vida i obra ha estat estudiada des de les diverses disciplines de les quals fou prolífic autor. Alguns dels seus escrits tingueren molta influència sobre ensenyança de la història el primer terç del segle XX, com, per exemple: ALTAMIRA, RAFAEL (1985). *La enseñanza de la Historia*. Ed. Librería Victoriano Suárez, 2a ed. (1a ed. 1895). Com a historiador i pedagog, la seva obra ha estat analitzada, entre d'altres, per: PALACIO LIS, IRENE (1986). *Rafael Altamira: un modelo de Regeneracionismo educativo*. Alicante: Caja de Ahorros Provincial de Alicante.

<sup>5</sup> Vegeu: Carta de Rosa Roig a Raquel Martori. Marçà, 3 d'agost de 1969.

També és d'influència institucionista el seu rebuig manifest durant molts anys a la utilització del llibre de text, que qualifica «d'execrable, una vergonya nacional», tant per la poca qualitat que —segons ella— tenien la majoria, com per la mercantilització que se'n feia. Únicament va recórrer al llibre de text durant un curs en què, per motius de malaltia, va haver de deixar moltes classes. En aquells moments, recomanà a les alumnes els manuals de Rafel Ballester<sup>6</sup> —*Clio. Iniciación al estudio de la Historia*, i *Curso de Historia de España*—, que eren els que s'apropaven més al concepte d'història que Rosa Roig volia transmetre.

En aquest text, Rosa Roig no solament exposa el seu concepte d'història com a disciplina o les seves conviccions sobre com ensenyar història, sinó que també hi explica amb detall qüestions més concretes sobre la dinàmica de les seves classes, la distribució del temps, les avaluacions, els materials emprats, etc., que ens permet reconstruir el dia a dia de la seva tasca docent. Poques vegades gaudim d'una informació tant detallada, per la qual cosa pensem que la memòria que reproduïm pot ser d'especial interès. A tall d'exemple, el lector podrà apreciar des de com distribuïa el temps de classe fins a com responia les alumnes quan li plantejaven qüestions que desconeixia.

Enumera el material de suport que fa servir a les classes (col·leccions d'escltures de guix, àlbums, mapes, diapositives, postals, etc.), així com les activitats que les alumnes fan durant el curs, tant dins la classe com a fora. Rosa Roig tenia especial esment en dues d'aquestes activitats: el quadern d'apunts de l'alumna i l'àlbum d'Història de l'Art. Els àlbums de *Dona Rosa* es feren famosos entre els alumnes de la Normal fins i tot dècades després que deixés de fer classe a Mallorca, per la qual cosa el seu testimoni dels objectius d'aquesta activitat, o dels problemes això li reportà, esdevé una informació de notable valor.

Reflexiona sobre la importància del patrimoni historicoartístic més pròxim com a recurs per ensenyar la història. Explica que, any rere any, organitzava visites i recorreguts per diferents llocs de Mallorca, inclosa la ciutat de Palma: visitaven esglésies, museus, i monuments de tot tipus, testimonis del passat illenc. També dedica algunes pàgines a relatar amb detall els itineraris de viatges a la Península amb les alumnes, organitzats per ella mateixa. Aquestes iniciatives no podien dur-se a terme cada any, ja que el nivell econòmic de les alumnes no era gaire elevat, i solament organitzaven viatges quan institucions

<sup>6</sup> Sobre Rafel Ballester, vegeu: COLOM CAÑELLAS, A. J. «Un regeneracionista mallorquí: Rafel Ballester i l'ensenyament de la Geografia». A: *Trabajos de Geografía*, núm. 37 (1980), Palma, pàg. 63-82.



o entitats hi podien destinar algun ajut. Mentre Rosa Roig treballà a la Normal femenina de les Balears, com explica en aquesta memòria, aconseguí organitzar quatre viatges amb les alumnes.

El lector trobarà, en aquest document, moltes altres qüestions, detalls i apreciacions que la pròpia Rosa Roig va fent del perquè d'algunes activitats, dels resultats de la metodologia que aplica, de la satisfacció personal com a docent, etc. Podríem destacar moltes més idees del text en qüestió, ja que només n'hem tractat algunes que considerem interessants i que pensem que poden animar a fer-ne una lectura atenta. No obstant això, considerem més interessant que, atès el valor d'aquest testimoni, cadascú en faci una lectura particular. Pensem que el lector trobarà a les pàgines següents un testimoni d'excepció, no solament per conèixer el dia a dia de la seva tasca docent, de per si renovadora, sinó també per apropar-nos a la història interna de l'Escola Normal femenina de les Balears d'abans de la Guerra Civil. Malgrat el cas de Rosa Roig fos, en certa manera, excepcional, molt possiblement aquest document reflecteix l'esperit renovador, l'optimisme i la inquietud pedagògica d'una generació de professionals de l'educació que, com ella, feren realitat, dia rere dia, a les aules, la veritable renovació metodològica iniciada amb la ILE dècades abans.

## EL MEU TREBALL DE DIVUIT ANYS, COM A PROFESSORA D'HISTÒRIA A L'ESCOLA NORMAL DE MESTRESSES DE BALEARS<sup>7</sup>

*Per* ROSA ROIG I SOLER

### PRÒLEG

Es difícil de resumir, en unes quartilles, el treball meu de divuit anys.

Jo crec una cosa ço es, que, en matèria d'ensenyament, la visió teòrica del mestre pot allunyar-se de la seva pràctica professional. Qui ha viscut, de prop, les grans sugèrions escolars o acadèmiques sap, que, no es una excepció el mestre, que, amb un desconeixement gairebé absolut dels seus reflexes, es presenta i comporta davant els seus deixebles, d'aïtal faisó, que ve a ésser una negació de les mes aferrades teoritzacions educatives. Adhuc pot succeir, que sigui un enamorat del principi de llibertat y es manifesti com l'esperit més anticuat i autoritari, éssent una palesa contradicció de sí mateix. Perque l'obra de l'ensenyança, si de primer antuvi pareix essencialment objectiva, quan es mesura, només, amb un sol factor —el deixeble— la doble relació que suposa, té, a la vegada, una part subjectiva que no permet deslligar-ne el mestre amb tota la seva complexitat psicològica. Per ço, aquesta memoria anirà endegada pel jo he fet més que pel jo penso.

Per la mateixa raó, anirà avalada per la major quantitat possible de tots aquells testimonis que puguin demostrar el treball de les alumnes de la classe d'Història, a l'Escola Normal de Mestresses de Balears.

Emprò, prescindir del meu «punt de vista», del meu concepte personal respecte de l'ensenyança de la Història no dec fer-ho, perque, si en el terreny de l'ètica, el principi, deu, sempre, guiar la conducta dels homes, la funció moral de l'ensenyança vol que s'estableixi una equació lo més exacta possible, entre la manera de veure del mestre i la manera d'obrar.

Eixa igualtat ha de trobar-se constituint l'unitat espiritual del mestre i, determina la veritable vocació que'l porta més enllà de l'escola, fent-lo viure, intensament, tot quant es relacioni amb l'obra general de la cultura. Per aques-

<sup>7</sup> Hem respectat al màxim el text original; n'hem conservat l'estructura, les grafies, els subratllats, les apostrofacions, els accents i el lèxic, així com les correccions ortogràfiques fetes a mà per la pròpia Rosa Roig.

ta consideració en permeto ajuntar uns quants treballs meus, que poden manifestar el meu desig de divulgar ensenyances fora de la Càtedra.

### Com veig l'ensenyança de la Historia.

Recordo, ara, que en els programes que jo vaig estudiar, no hi podia mancar, a la primera lliçó, aquesta pregunta: «Importància de la assignatura. En els dos tipus de programes que he redactat per les meves alumnes no hi es eixa pregunta, per una senzilla raó de caràcter pedagògic: perquè l'idea que representa el poder-la contestar, concscientment, les joves alumnes de 14 anys no poden cavila i potser no son prou els quatre cursos destinants als estudis historics a les Escoles Normals, encar que jo procuro, des d'el primer dia, que, poc a poc, es convencin que l'Història és una disciplina formativa de major categoria, que no pot ni deu mancar en cap pla d'estudis.

Efectivament; no hi ha cap assignatura amb més recursos per contribuir al desenrotllament psiuc del alumne. La gran complexitat i la varietat infinita dels fets historics constituint l'objecte d'estudi, favoreixen el desvetllament i el conreu de totes les energíes mentals, sentimentals i volitives. En l'aspecte intel.lectual, l'imaginació, la memoria, l'associació d'idées, fins arribar als conceptes mes abstractes i judicis sintetics, graus supremes de la potencia raonadora, procés que s'apuntaba en l'Historia narrativa i l'Historia filosòfica.

De l'ensenyança de l'Historia en brollen, abundosament, resorts afectius. Els sentiments de simpatía hi troben un ferm costat. No cal perdre de vista que l'Història es el «medi social acumulat», obra de milenís que's perd dins la fosca dels temps primitius, suma de esforços anónims i empentes heroiques, de lluites sosegades i sotregades violentes del seu protagoniste, que n'es l'Humanitat —concepte universal, aquest— causa i efecte de la civilització, tan oposat al egocentrisme individual i nacional.

Veient i sentint, així, l'Historia, que'ns permet de coneixer el desenrotllament de l'Humanitat, sempre ressurecta en tots els temps y espais; triomfant la vida humana i sense morir els valors eterns, l'instint social de l'alumna s'eixampla vers horitzons ilimitats.

Les virtuts de la tolerancia, de la col.laboració mútua, de l'associació com a factor necessari de l'obra comú, destruint prejudicis de religió, de classe i de poble, en són el seu corolari, quan el professor no's conforma amb l'exposició freda, superficial, deslligada, quan no's fa esclau de la cronologia ni del fet merament extern i al contrari, procura reviure els temps passats, endintant-se en l'ànima dels fets —que tractan-se de la conducta individual són la resultant dels complexos psicològics arrelats en el fons de la subconsciencia y respecte de

les col·lectivitats representen la floració exuberant o raquítica de plantes arrelades als estrats més profunds de la societat.

Aquests resultats s'obtenen quan hom tracta de constatar la relació de causa o efecte, dins l'encadenament dels fets històrics, car si a la Naturalesa no's dóna la generació espontània, tampoc s'ha d'admetre una civilitació sense antecedents ni concomitants, veritat aquesta, que fa conèixer una llei històrica fonamental; la solidaritat humana. Per ço hi juga un gran paper l'Historia Universal —encar que els manaments oficials ens obliguessin de tractar més extensament l'Historia nacional— que fa de l'Historia de la Patria un episodi de la gran epopeia humana.

Arribant en aquest punt, convé de fer veure, que, en analitzar les causes dels fets, tenint en compte que l'Historia es el judici de la més rica i complicada vitalitat, que no pot explicar-se, en tots els casos, amb el rigorisme de la lògica escolàstica, el professor deu aprofitar tots els auxilis de la Ciència, per més que hi ha moments que's fa necessari el criteri providencialista, encar que això no vulgui dir que tan Boussuet com Carles Marx puguin ésser, mai, els oracles de la classe.

En l'ensenyança de la Història, com en cap altra, hom ha de fugir de tota mena d'exclusivisme sistemàtic, per la mateixa naturalesa dels fets històrics. És per ço que s'imposa l'imperialitat i l'apartament de qualsevol credo ortodoxe u heterodoxe, quan es porta l'alumne a la contemplació de l'asombrós panorama secular de la vida humana. Per damunt de tots els parcialismes, a despit de tots els confessionalismes i fetichismes que han pretès mutilar el ciclop humà, resta el fenomen de la gran vida que s'estudia tal i com ha sigut, amb llurs grandeses y llurs vicis, com una amalgama colossal on s'han fos els múltiples y misteriosos alés de la vida humana.

Més que fer historiadors, el professor d'Història ha de procurar, en el segon grau de l'ensenyament, que es el que fins ara ha correspost a les Escoles Normals, que els seus alumnes adquireixin una certa sensibilitat històrica que'ls vagi incorporant al gran cosmos social, fent claror dins la seva consciència, amb la reconstrucció freqüent de processos psicològics, que puguin donar-los-hi una idea justa de la gran trajectòria seguida per l'Humanitat, des de l'aparició de l'home.

(Tenint cura de que l'alumna segueixi per aquest camí ella no resta indiferent a les lliçons de la classe d'Història. Quantes vegades he vist humitejats els seus ulls per l'emoció y ha manifestat el seu entusiasme amb llargs aplaudiments. Quantes vegades, també, els comentaris i judicis espontanis han trencat les explicacions amb la fresca nota juvenívola, que no's pas enemiga de la

serietat científica. Fent honor a la veritat dec dir una cosa: l'adhesió de les meves deixebles a l'assignatura crec haver-la assolida, fins hi tot en les mes apàtiques, mandroses i menys intel·ligents).

Aquesta idea del procés es va dibuixant més clarament, a mida que l'alumna avança cursos. Però es necessari que el professor la faci visible constantment. L'Història es l'estudi del procés vital més interessant per l'home, i son infinites les sugestions per fer-lo comprendre i seguir-lo amb interès.

Moren els pobles, triomfen y cauen els imperis, però la vida que, es renovació, creació, construcció, camina sense aturar-se. Tot quant es accidental pereix, els individus i les civilitzacions, també; només resta l'Humanitat empesa per tres dalits: la fam, el desig de perpetuar-se i la set de divinitat.

Aixó explica tots els períodes heroics y les guerres de tots els temps; tots els còdics morals, totes les religions i tots els prodigis artístics que han servit per a palesar els somnis més atrevits de l'anima humana.

Meditant sobre el procés evolutiu de la vida de l'Humanitat, l'alumna arriba a comprendre l'esforç inmens que suposa el creixement de les col·lectivitats que han contribuït a l'obra total del progrés humà: llei aquesta que les alumnes coneixen com a conseqüència d'obligades comparacions del present amb el passat, al qual hom deu fer-hi contínues referències.

D'aquesta faisó, l'alumna veu la civilització com el resultat del treball humà. És necessari insistir en aquest orde de consideracions. Que vegi l'alumne que els homes que més han influït en l'obra de la civilització, han sigut els més treballadors, els més idealistes, els més abnegats, encara que moltes vegades l'Història com a herois no'ls reconegui.

Entés així, l'ensenyament de l'Història pot ésser y es un mitjà efficacíssim per l'educació de la voluntat. L'exemple històric encarrila i defineix les inclinacions volitives del alumne. Si té fe amb el progrés, veient-lo com fill del treball, pendrà la vida de un caire optimista i sentirà un fort desig de sumar el seu esforç al de tots els homes de bona voluntat.

Baldament la gràfica de l'evolució sigui una línia sinuosa, l'Història progressiva, com diu Na Magdalena Fuentes, al marcar les seves fites principals, deu bastir-se damunt els fets que afirmen la vida i no els que la neguen, perquè l'Humanitat, guiada per impulsos eternals, sempre ressuscita.

La creença amb la llei del progrés s'aparella amb una altra: la de la perfectibilitat humana. El progrés humà, veiem que en les moments culminants representa el triomf del bé sobre'l mal, de la veritat sobre l'error, de la sapientia sobre l'ignorancia, de l'esperit sobre l'apetit brutal. D'altra banda, hom ha de procurar que l'alumne vegi que'l progrés és lent, que la gran màquina

humana es mou poc a poc, llavors apreciarà 'l pés de la tradició i si després d'haver estudiat Història es veu capaç de situar-se i interessar-se pel seu temps, sentint la responsabilitat del moment històric, sabrà esperar l'hora de les reivindicacions, sense impaciències revolucionàries.

Però que, al ensems, sàpigui deslligar-se, amb valentia i serenitat, de tot allò que signifiqui rutina, prejudici, traba espiritual, fent-lo un mistic dels ideals de justícia, equitat, veritat i bondat que, desde l'infinit, projecten la seva llum sobre tots els pobles.

### COM TREBALLEM

Empro el plural perquè, sempre que les circumstàncies ho permetin (material, temps, naturalesa del tema) le classes van descapdellan-se dins un ambient de col.laboració entre professora i alumnes. L'interés, l'activitat, l'intervenció de l'alumna en els treballs que's fan a l'Escola i fora d'ella, es procuren per tots els mitjans. Es de doldre que'l plá d'estudis, massa carregat, fos superior a les resistències psicofisiològiques de l'alumna. Malgrat el bon desig del professorat, hom no ha pogut evitar els efectes del surmenage. I, encara més, degut al clima i a la deficient alimentació —es coneguda la sobrietat mallorquina— algunes alumnes han mort mentre estudiaven o al acabar la carrera, consumides per la tuberculosi.

Pero... ¿ com es possible treballar a consciència, disposant, només, d'una hora de classe, un dia per altre, i un calendari escolar que minvava el nombre de dies feiners?

Desde l'any 1925 fins el 1926, d'acord amb el Decret de 1914, donave classes d'hora i mitja als cursos 3er. i 4art doncs, no essent així, els programes no's podien acabar. Les excursions, les lliçons pràctiques a l'Escola Graduada, les conferències i classes extraordinàries les hem fet a les tardes. Ultra, per vacances s'encarregaven treballs extraordinaris a les alumnes, que, per nomenar-los d'alguna manera, en diem d'investigació (¿?), més a més de l'album. Molts han sigut els dies que les pobretes noies no han disposat ni de mitja hora per a fer els apunts.

Per aixó hem treballat amb una doble recança pensant que, tal volta, exigiem massa esforç a les alumnes i, al ensems, veient-nos allunyats de l'ideal pedagògic. D'altra banda, quan la nostra Escola es va secularitzar, que va ésser quan vinguerem nosaltres, no teniem llibres, ni mapes, ni aparell de projeccions i, està clar, el treball era dificultós del tot. Pero, sortosament, els credits

migrats han sigut ben administrats, a la nostra Escola i l'Institut de Material científic ens ha permès d'adquirir la serie d'elements de que ara disposem. (Adjunto una llista mes o menys exacta de tots ells: a més del Catàlec dels llibres que pertanyen a la classe d'Historia.-

1 colecció de mapes historics de Luois André

1 id id id id id de Yusthus Perthes (cap de les dos completes)

6 albums aplegats amb les deixes de les alumnes que han acabat la carrera.

17 volums de La Esfera encuadernada.

54 diapositives.

1 colecció de guixos.

1 id de reproduccions escultoriques obsequi de les noies a l'Escola.

5 coleccions de postals de Granada, Sevilla, Burgos, Lleó etc.

30 folletons d'art de la casa Thomás

1 colecció de postals de Mallorca feta per les noies = 206.

Hem rebut «Raza Española» des que va sortir fins que va deixar de publicar-se.

Actualment hom reb, per subscripció, l'Historia Universal que publica la casa Gallach.

Derrerament, ha minvat un poc l'esforç, de les meves alumnes, perquè l'any 26-27 vaig aconsellar llibre de text (penso ocupar-m'en en lloc avinent) i perquè el Claustre prengué l'acord de simplificar el treball de les noies fora de les hores de classe.

## ELS PROGRAMES

Com ja he dit, són dos els tipus de programes que he redactat. El primer, no s'ajusta a cap llibre de text; el 2on sí, i degut en aquest motiu, només pot considerar-se com obra meva l'acoplament de les lliçons i la combinació reflexiva de les qüestions d'Historia d'Espanya amb les d'Historia Universal. Pero mai he sigut esclava del programa. Tal volta pel meu «punt de vista», potser per la mateixa naturalesa de l'assignatura, impossible de cabre dintre'ls enunciats de lliçons mes o menys nombroses.

Els meus programes venen a ésser una mena d'índex de les qüestions que s'han d'estudiar. Sintetics, (els de la primera época) talment, que permeten d'ésser interpretats i desenrotllats segons la visió personal del professor. Reconec que, aquest sistema només pot aplicar-se quan hom prescindeix del llibre de text i de l'ensenyança no oficial.

El nombre de lliçons dels meus programes, com es pot veure, es curt. Encar que'ls principis metodològics determinen que cada lliçó sigui un tot, això no vol dir que puguin contar-se els dies de classe pel nombre de lliçons explicades.

Des d'aquest punt de vista m'ha semblat, sempre, pedagògicament detestable, l'uniformisme de l'ensenyament francès, que, si pot donar un coeficient d'intellectualisme molt alt, en camvi ofega precioses iniciatives de professors i alumnes. Posaré un exemple, que pot ésser comprovat per alguns dels diaris de classe que adjunto. Amb les questions de Prehistòria, que només ocupen dos o tres lliçons del programa, ens hi passem, gairabé, tot el mes d'Octubre. Cal tenir en conte la minsa preparació que porten les noies al ingressar a l'Escola —ho era més abans del curs 27-28 que hom va fer el programa d'ingrés que adjunto. No hem d'oblidar que, les alumnes acabades d'ingresar, si bé venien a l'Escola amb coneixements elementals de l'assignatura, necessitaven passar per un període d'adaptació, que, de moment, no deixava fer treball positiu i visible. Els tres mesos primers, fins Nadal, seguim un procediment completament escolar —d'escola primària— en la manera d'explicar i demanar les lliçons. Però el contingut de l'assignatura augmentava progressivament. Si, a quart curs, hom hagués pogut estudiar, de bell nou, la Prehistòria, els pobles Orientals i Classics, el treball de primer any hauria sigut més superficial. Per altre costat, com mitjansent l'Història, hom coneix els moments del procés evolutiu de l'Humanitat, no hi ha mes remei que insistir, força, en tractar els començaments d'aqueix procés i les seves infinites possibilitats. Les alumnes s'habituen als per qués des del primer dia de classe: es una práctica no gens fàcil, però passats els tres primers mesos de nebulosa primitiva, com jo dic, ja no'ls hi costa. Ho he comprovat tots els anys, després de les vacances nadal·lenques.

Llegint els enunciats dels meus programes, exceptuat el de primer curs, hom podria suposar que, per nosaltres, té igual importància l'Història externa que l'interna i no es així, perquè si bé es veritat, que, en certs moments de l'Edat Mitja, Moderna i Contemporània, respectem la genealogia dels reis, hom ho feia per una raó de mètode cronològic, encar, que, generalment, referim el sincronic, perquè dona més idea del panorama històric d'una època.

L'història d'un rei és el motiu per a conèixer la del seu reinat. Quan fem la seva biografia, ens fixem en ço que's més representatiu envers el seu temps. Un exemple: les lluites d'En Pere el Cruel amb els seus germans. Omitim els detalls secundaris que, només serveixen per cansar la memòria inútilment, i cerquem tres coses: palesar les ambicions de l'estament nobiliari i les monstruositats que amparava el dret hereditari i patrimonial de la monarquia,



entronitzant folls i repartint els bens de l'Estat entre'ls fills llegitims i il·legitims. El cas d'aquell rei pot servir, demés, perquè les alumnes meditin sobre la parcialitat o imparialitat dels historiadors, que, quan parlaven per boca dels oprimits el nomenaven En Pere el Justicier.

El mateix criteri seguim quan ens ocupem de les guerres. L'Historia de la civilització n'ha de parlar.

Però, sortosament, ja son passats els dies que l'Historia només tractava de la vida dels reis i llurs guerres, principalment de les que guanyaven, amb marcada xenofobia per part dels historiadors. L'Historia es convertia en una serie d'estampes bèliques amb un llarc enfilall de dates que hom aprenia avui i oblidava demà, éssent un veritable martiri per les alumnes intel·ligentes. Hi ha dades, però, que hom deu conèixer com el Pare-Nostre ¿Qui pot ignorar que Colón descobrí l'America l'any 1492?.

Repetim, doncs, que no hem practicat el fetichisme de les dades. Preferim aplegar els fets per segles, fraccionant-los en terços i mitats des que comencem l'estudi de l'Edat Mitja, i en milenis, quan hom tracta de l'Edat Antiga.

La terminología tradicional: época, periode etc. no la seguim. Per les meves alumnes té més virtualitat una altra: el moment, que tan es pot aplicar en estudi d'un poble, com en el d'una Edat que'n compren molts.

Procuo que les meves alumnes s'habituin a veure el relatiu convencionalisme de ls divisions històriques, que només serveixen per uniformar la cronologia, no pas com una expressió real de la veritat hstòrica. L'evolució es constant i no's poden copsar els instants que'n podriem dir les fites de creixença. Aquesta consideracio, fa, que les alumnes arribin a tenir idea clara de la evolució i al ensems de la solidaritat humana, en constatar tota mena d'herencia històrica que estableix un ferm lligam entre dugues etapes de la vida de l'Humanitat.

Com ja he dit, cal estudiar les guerres: pero nosaltres ens fixem en llurs causes i conseqüencies doloroses i minoses, sempre, encar que hom tracti dels triomfs més sonats que l'Historia clàssica (fins el segle XVIII) assenyala com l'origen de la prosperitat i engrandiment dels pobles – (adjunto la meva conferencia «la guerra y la paz a través del tiempo» on es pot veure aquest concepte més amplament tractat). El tema de la guerra que es la tragedia de l'Historia, ofereix sugestions d'ordre moral, a cada moment. El pacifisme pot trobar-hi el mes ferm costat en l'ensenyanca de l'Història, car n'estic convençuda, que, la guerra será un impossible quan tots els mestres i profesors es donin conte del imponderable valor educatiu d'aquesta disciplina. Jo he desitjat fer de cada alumna meva una pacifista. Ho he aconseguit? Ni quan tractem dels fets més destacats de l'Història d'Espanya, com per ex. La Reconquista, l'Imperi dels

Austries i la guerra de l'Independència, m'he deixat dur per l'entusiasme, sobre tot, evitant que les meves alumnes el sentissin – cosa, per altra banda, tan natural en la juvenesa-. Al contrari, els episodis belics del període heroic de la Reconquesta, ens fan veure la formació de les nacionalitats ibèriques, i l'influència del factor geogràfic, base del “hecho diferencial”, que es orls d'esperit no volen reconeixer...

D'aquell imperi dels Austries tan alabat, que segons els antics historiadors representava l'apogeu d'Espanya, en treiem la conclusió de que fon causa de la decadència. Quant a la guerra de l'Independència, va deixar un llegat morbós, el facciós i la facilitat pels bàdols i guerres civils que han omplentat tot el segle dinou, com diu Galdós.

D'acord amb aquestes idees, molts anys, arribada la data del dos de maig, he dit a les meves alumnes quan millor fora que hom suprimís la festa nacional que la conmemora!

Per comprendre l'anima de l'Historia cal estudiar els fets interns: evolució social, política i religiosa; moviment cultural, artistic i economic etc. procurant obirar tots els elements variadíssims que formen la trama històrica d'una època i destriar ço permanent de ço accidental.

A cada nou curs anem seguint les grans directrius de l'història fins arribar als nostres dies, el darrer any d'estudis.

Quan hom fa els exercicis de repàs, les preguntes son aquestes o semblantes: «Les classes socials a l'Edat moderna»; «L'Iglesia a l'Edat mitja» etc. Cerquem l'evocació del quadre historic global, més que la minucia brillant de l'erudició; per ço els resums i les comparacions entre dos o més pobles o moments, constitueixen una gran disciplina per aconseguir-ho. Per aquest camí l'alumne pren l'habitut de contemplar els fets com si es situés en el vertix d'una piràmide o en l'objectiu d'una màquina fotogràfica. Aquesta convergència, per un fenomen que'n direm d'optica mental, es una imatge de l'infinitat d'elements que cal tenir en compte per coneixer els veritables valors historics que, en sa majoria, pertanyen a l'Historia interna.

Com es pot veure, en els meus programes he tingut cura de totes aquelles influències directes i indirectes que han contribuït a la formació del poble espanyol eix i causa eficient del nostre estudi. Les lliçons que tracten de Prehistoria, Fenícia, Grecia, Cartago i Roma, responen al 1er. Concepte; l'estudi d'Egipte, Caldea y Asiria, Persia, al segon, car baldament Espanya no fos colonitzada ni conquistada per cap d'aquests pobles, en canvi, ells foren els qui crearen els principis bassics de tota la civilització antiga i indirectament, la dels pobles que enmotllaren la civilització espanyola prerromana.

El programa de 2ons curss, que té per objecte principal la Reconquesta —intensificat els eu estudi respecte de Mallorca— hom té cura de l'Història Universal sota el mateix criteri que en el de primer. Quant a les influències directes, hom estudia els pobles barbres, bizanti, carlovingi, árabe, juí, etc. que determinaren el sincretisme historic de l'Espanya medieval. Quant als fenòmens historics de caracter universal, el Feudalisme i l'Esglesia i la seva floració en les institucions monacals i la Escolástica; les Creuades i les lluites entre'l Pontificat i l'Imperi, que donen la tónica dels temps medievals.

En l'Edad Moderna, apart de l'hegemonia d'Espanya que'ns va posar amb contacte més o menys directe amb totes les nacions d'Europa, tan es així que l'Historia d'Espanya es l'Historia Universal; les relacions entre els pobles se multipliquen per la major cultura i els descobriments geografics i es per ço que no's pot comprendre l'Historia d'Espanya dels segles XVI, XVII i XVIII, sense conèixer els grans fets historics representats per l'eclosió magnífica del Renaixement, aurora dels temps moderns; la Reforma, com oposició al Cesarisme i la tradició catòlica i el triomf de les monarquies absolutes en el gran segle de Lluís XIV, minat per la filosofia práctica del segle XVIII.

\*

En el programa de quart any, si bé s'aten, principalment, al moviment polític d'Espanya, partim de la gran conmovió histórica de la Revolució francesa i sa grandiosa projecció sobre tot el segle XIX, passant pel imperi napoleonic; estudiant, després, els moviments constitucionals i republicans: el moviments unitaris i les noves doctrines socials, qüestions imprescindibles en un programa de quart curs, a fi i efecte de que l'alumna, al acabar la carrera, coneixi l'estat actual d'Espanya i dels països mes significats d'Europa i América. Aquest any, hem aprofitat la viva lliçó d'Historia d'Espanya que'ns ha ofrenada la proclamació de la 2<sup>a</sup> República espanyola.

## X

### L'HORA DE CLASSE

Mentre no tinguérem llibre de text, fins el curs 1926-27, hom dividía l'hora de classe en dos moments: el 1er. l'empravem demanant la lliçó a una alumna; el segón, en l'explicació que, gairebé, mai comprenia una lliçó del programa. Aquesta práctica hom no la segueix amb regularitat, en 3er i quart curs, per l'apremiant necessitat d'acabar els programes i perque la major capacitat mental i académica de les alumnes ho permet.

Al demanar la lliçó cada dia, hom ho fa amb dos finalitats: la de conèixer les alumnes i la de mantenir, viu, l'estímul per les coses de la classe, car, tanmateix només sigui una la que actúa, totes saben que's poden trobar en el seu lloc. Aixó, que, desde el punt de vista de la qualificació i la disciplina es talment imprescindible, té un fonament psico-pedagógic. Recordant el treball del dia abans, hom prepara l'ambient mental de la classe; desfent errors, aclarant duptes, i ampliant conceptes, etc.

Totes les meves alumnes des que entren a l'Escola saben, que, quan una explicació no ha sigut suficientment clara deuen manifestar llur desig de que hom la repeteixi, insistint més sobre'ls punts que pareixen mes confusos. L'absurde respecte tradicional, la por de que'l professor pogués molestar-se, procurem esvahirla demostrant, que, el professor no ho pot saber tot, que és un estudiant més, amb la diferència d'una responsabilitat major. I quan les alumnes m'han preguntat sobre qüestions més o menys relacionades amb l'assignatura, ignorades per mi o poc conegudes, els hi he dit: "Procuraré enterarme'n" com així ho he fet, sense perdre l'oportunitat. D'aquesta manera, les alumnes agraeixen la sinceritat i aprenen una lliçó: que la Ciència no s'acaba mai i que la professora es solament un guía, una companya de mes edat, una germana gran. L'inflexibilitat del magister dixit, hom li veu poques vegades a la nostra escola. Les explicacions de la professora es transformen molts cops, en dialectes que mantenen desperta l'atenció, fixen les idees i ajuden la manifestació lliure i espontania del alumne, que apren d'expressar-se i enforteix la seva personalitat.

Com veiem, doncs, la 2<sup>a</sup> part de l'hora de classe no consisteix en una dissertació oral de la professora, segóns el tema i el material de que hom disposa, canvia la forma del treball, car hom s'auxilia de mapes geogràfics i històrics, de dibuixos a la pizarra, projeccions, lectures de diversos autors, comparant judicis i opinions; hom llegeix o recita poesies històriques, noveles i obres teatrals de caire històric, articles periodístics i revistes... El quart curs el feiem, gairebé tot, a base de autors diferents, llegin-los i comentant-los a classe. En canvi, els cursos primer i segon hom emprà la forma narrativa, preferentment, procurant la major plasticitat, amb imatges plenes de color, vives, car si l'Història és una Ciència, també és un art que no desprecia la bellesa literaria.

Fins el curs 1926-27, hom va fer el diari de classe, damunt les notes preses per les alumnes. Aquestes notes servien i serveixen, demés, porque cada alumna faci el seu llibre, segons la seva receptabilitat i facilitat per a escriure i pendre notes. Mai he sigut partidaria de dictar uns apunts. Ni mai, tampoc, he emprat la mateixa forma d'expressió en tractar els mateixos temes i sembantes

qüestions. L'ensenyança deu haver d'ésser una cosa viva i, de no fer-ho així, m'hauria semblat que anquilosava'l meu esperit i també el de les meves alumnes. Si fos possible parlar-ne amb elles, hom veuria que això que dic es veritat, car, ni les germanes que han estudiat en cursos diferents, poden servir-se dels mateixos apunts, doncs l'estudi de noves qüestions, l'ampliació de unes altres, l'orientació distinta en la manera de presentar-les, imposen a l'alumna aquest treball tan personal i profitós, que segueixo exigint-lo, ara, també, amb el llibre de text.

Tenim tres tipus de diaris de classe. El de la 1<sup>a</sup> època, fet seguint l'ordre de llista i corregit per la professora abans de posar-lo en net. El de la 2<sup>a</sup>, assaig només factible i recomanable trantan-se de cursos excepcionalment capacitats i aplicats, fet també per ordre de llista, pero llegit i corregit a classe. I el de la 3<sup>a</sup>, fet per grupus de quatre o cinc alumnes, segons les afinitats i el veinatge.

Aquest treball no és facil, ni te pas un exit brillant. Es una disciplina molt costosa, sobre tot en primer any. I no'n hi ha prou amb una, ni dugues correccions per que pugui mig passar. Això explica que en els quadern hi hagi errors de paraula i de concepte, encar que totes les paraules desconegudes i d'ortografia dificil, fossin escrites a la pissarra (adjunto uns quants quaderns perque es pugui apreciar aquesta mena de treballs).

### EL LLIBRE DE TEXT

Més d'un cop he dit en aquesta memoria, que, fins l'octubre del any 1926, no empraven llibre de text. Però, una malaltia m'hi va obligar, per tal de facilitar el treball a la Sta. auxiliar i a les alumnes.

Jo li trobave mols defectes al llibre de text. Si en lloc d'un hom n'hagués pogut aconsellar diferents, el problema no hauria sigut el mateix. L'ideal, a la nostra classe, seria de que les alumnes aprenguessin les qüestions fonamentals d'Història llegint i consultant diferents autors, guiades pel professor, que, llavors, minvaria, tot quant fos possible, la seva intervenció en el treball de classe; pero com tot això no és possible ni pel temps, ni per la cultura, ni els mitjans economics de les alumnes, preferia seguir sense cap. Desde'l punt de vista moral, ell llibre de text m'havia semblat, sempre, quelcom execrable, una vergonya nacional, encar que ni tots els professors, ni tots els autors fossin uns comerciants, car hi ha hagut, sempre, excepcions honorísissimes. D'altra banda, a Espanya no'n hi havia de llibres de text acceptables. Però, com ja he dit, un motiu ben desagradable, una malaltia d'un parell de mesos, i la troballa dels manuals de D. Rafael Ballester, en feren canviar d'orientació. En permeto adjuntar un article meu, escrit al morir eix autor, que dóna una idea de

la meua opinió sobre Clio —Iniciación al estudio de la Historia— y Curso de Historia de España que son els que aconsello a les meves alumnes, afegint aquí una cosa, que, d'acord amb el Sr. Ballester, quan les meves alumnes han comprat aquestes dues obres, s'els hi ha fet un descompte del 25% del preu de venda, 40 ptas. Que, en principi, anava destinat al professor de l'assignatura, i, d'aquest modo, les han adquirit per 30 pesetas.

Desde llavors, any 1926, ha canviat un poc la manera de treballar en la 2<sup>a</sup> meitat de l'hora de classe. Una alumna llegeix en veu alta i les demés la segueixen en altres volums. La professora i les alumnes fan comentaris, i, la primera amplia i proporciona nous coneixements de les coses que no's tracten al llibre. No sempre hom accepta ço que diu el llibre de text. De vegades s'el discuteix. Unes altres s'el resumeix, sobre tot les qüestions d'història externa. Però, les alumnes, baldament tinguin llibre, prenen notes per a fer el seu.

Abans, les meves alumnes no llegien, com ara. El llibre de text pot ésser un bon auxiliar per a fixar conceptes, aprendre noms i recordar-los, etc. Quan hom evita el perill memorista i fem l'humanament possible, el llibre de text no és un mal i l'alumna apren a interpretar ço que está escrit, per sí sola. Si no té l'habitut del tracte amb els llibres, mai será un autodidacte, i els correns educatius, desde'l Renaixement, porten aquesta tendència.

No he sigut massa justa, quan he dit que les meves alumnes no llegien; car a la biblioteca de l'Escola hi ha bon nombre de noveles i altres obres de caràcter històric; viatjes, biografies dels grans homes, etc. Més a més, amb els modestos treballs d'investigació que forçosament han de realitzar-se fora de l'Escola, hem procurat que les alumnes e's familiaritzin amb els llibres i fonts històriques de tota procedència, des de'l recurs erudit d'un arxiu, fins la contalla d'una vella criada de poble.

## X

### L'ENSENYAMENT DEL ART

Fulejant els meus programes hom es dona compte de l'importància que donem a l'Història de l'Art. No concebeixo l'ensenyança de l'història sense aquest auxiliar insubstituïble. Com que l'Història ens parla del temps passats i hom ha de procurar coneixe'ls aprofitant tots els recursos dels mètodes històrics; com que la veritat històrica es tan difícil de copsar per la manca de documents o per la contradicció dels mateixos; com que la jove intel·ligència i el nivell cultural de les alumnes aconsellen d'emprar els procediments intuitius amb preferència, no hi ha cap dubte, que, l'Art, per la seva plasticidad, ajuda, poderosament, la compensió de les èpoques llunyanes, interessant els alum-

nes amb la presència del monument artístic. L'inestabilitat i complexitat dels elements vitals que teixen el fil de l'Història, fa que les alumnes no puguin copsar-los amb un estudi elemental com el nostre; en canvi, el monument, que palesa sentiments i idees d'una manera eloqüent, acosta les projeccions històriques mes llunyanes donant-los-hi actualitat.

La vibració espiritual del professor i els alumnes creix un cent per cent al contemplar els objectes i els monuments que'ns deixaren els avantpassats. Ni ha prou amb un guspira d'emoció, que jo'n diria religiosa, per part del professor, perquè l'evocació sigui completa. Arribat aquest moment, l'ensenyança es quelcom viu i palpitant, sense'l convencionalisme inevitable, del aula.

Segons el meu paré, així com al ensenyar Història hom no deu pretendre, en les nostres Escoles Normals, formar historiadors, tampoc l'ensenyança del Art deu donar-se per a fer artistes. Veïem, doncs, l'història de les Belles Arts i arts útils com un complement necessari per a comprendre l'aspecte psicològic de l'Història, car no hi ha res, com l'art, per a expressar els matissos mes subtils del ànima humana.

Ultra, les Belles Arts serveixen perquè hom pugui explicar-se el determinisme geogràfic, que estudiem amb gran atenció quan ens ocupem de les civilitzacions anteriors a l'Edat Moderna, car els descobriments geogràfics transoceànics, efecte d'aquell determinisme, han substituït l'influència de la terra sobre l'home, per la del home sobre la terra.

Tornant a l'ensenyança del Art direm, que, és un dels caires mes visibles del nostre treball. Per ço completen la feina de classe amb excursions als monuments religiosos i civils de Palma: records romans, arabs i Renaixement, de les muralles; banys àrabs; fortalesa del Temple, amb vestigis romànics bisantins; cúpules de Santa Catarina i del Socors (modernes); la Catedral i dins ella la Sacristia i l'antiga escola; la veïna caseta de l'Almoïna, Santa Eularia, San Francesc i els eu Claustre, Santa Creu amb la seva cripta, San Jaume, Santa Margarida, la Llonja i el Castell de Bellver, tots els preciosos monuments d'estil gòtic; palaus senyorials d'estil Renaixement; l'Ajuntament i l'església de Montesión, barrocs; San Antoni de Viana i el teatre Principal, que representen el neoclassicisme...

Visitem, també, el museu diocesà, que té col·leccions interessants de prehistòria; tan les romàniques i gòtiques; el museu municipal, refugi de l'antiga col·lecció grecorromana de la Vil·la de Raixa i museu de la Llonja on són dignes de veure els primitius mallorquins.

Gairebé, tots els anys. Hem anat a veure el Codex dels Reis, al Arxíu històric del regne de Mallorca, meravella miniada del segle XIV.

Fora de Palma, a diferents encontrades de l'illa, hem visitat les coves sepulcralcs (?) de Santa Eugenia; l'estació prehistòrica de l'edat del bronze a Caphorcorp; Alcudia, notable per les troballes romanes, i Valldemosa (cartoixa) que parla del bons temps del reyne de Mallorca...

També hem organitzat excursions a la Península. Anarem a Barcelona l'any 1917, i repetirem la visita quan l'exposició internacional, pel mes de octubre del 1929. La 1<sup>a</sup> vegada, varem veure la Catedral i tot el barri gòtic, més el museu arqueològic del Parc. La 2<sup>a</sup>, seguirem el mateix programa visitant el Palau Nacional i el Poble espanyol a l'Exposició. Desde Barcelona ens arribarem a Tarragona, per tal de veure les troballes romanes de la Fàbrica de tabac, museu arqueològic, l'antic Forum, Casa de Pilats, muralles cíclopees, la Catedral i el museu diocesà.

L'any 1923 ferem una excursió per terres llevantines i Madrid. Aprofitarem l'escala d'Ibiza per pujar a l'acropolis, tot veient les muralles, i entrarem a la Catedral. A València visitarem la Catedral, Llonja, Consulat de la Mar, Palau de les antigues corts i l'església de S. Juan, el museu de Pintures i les torres de Serrans i Quarte. Des de València anarem un dia a Segunto, per veure el teatre romà i el Castell, i a Manisses, per conèixer la fabricació de terrissa típica d'enquell poble, demés de l'Escola Nacional de Ceràmica.

A Madrid varem veure N<sup>a</sup> S<sup>a</sup> de la Almudena i San Francisco el Grande; Palau Reial i Museu de l'Armeria, Museus del Prado, de Reproduccions, Arqueològic i d'art modern. Un dia anarem a Toledo per veure la Catedral (amb la sala capitular i el tresor) —San Juan dels Reis – Sta. Maria la Blanca – N<sup>a</sup> Sra. del Transit – Crist de la Luz – Porta del Sol – Sto. Tomé – museu del Greco i casa de id— reconeixent, al passar, l'hospital de Santa Creu, la posada del Sevillano, l'Alcázar, Porta de Bisagra i Castell de San Servando.

Un altre dia, anarem al Escorial, on ho vegerem tot.

L'any 1926, ferem l'excursió més llarga, amb aquest itinerari: Granada, Sevilla, Córdoba i Madrid. De pas cap Alacant, ens detinguerem un parell d'hores a Ibissa veient les mateixes coses que la 1<sup>a</sup> vegada. Quan forem a Alacant, mentre esperaven la sortida cap a Murcia, vegerem les esglésies barroques de S. Nicolás i Santa Maria, i a Murcia, la Catedral, el cassino i els passos del gran Salzillo, en l'ermita de Jesús.

A Granada, en dos dies, visitarem detingudament l'alhambra i l'Albaizin, i allà les esglésies de Sta. Isabel i San Nicolau; després, la Catedral, San Juan de Deu, San Jeroni i la Cartoixa, amb llurs tresors pictòrics i escoltòrics. Ah! No ens oblidarem de la Capella dels Reis Catòlics i llurs enterraments.



A Sevilla, varem veure la Giralda, l'Alcázar, Casa de Pilats, Torre del Oro, la Catedral i el Museu provincial, aprofitant l'avinentsa de la Setmana Santa.

A Córdoba només hi forem unes hores per visitar la Mesquida i el Museu provincial.

A Madrid, descapdellarem el mateix programa que l'any 1923, i també anarem a Toledo.

Totes aquestes excursions organitzades per tot el professorat de l'Escola, eren preparades per la classe de Història, mitjant-sant conferències, lectures i projeccions.

Pero, com no sempre es poden fer excursions, l'ensenyança del Art hom l'atèn a classe, millor o pitjor, segons el material de que disposem, que era pobríssim al comensar les nostres tasques l'any 1914, i ara, relativament abundant. Això sí, ho aprofitem tot; llibres d'art, revistes, folletons turístics, postals, fotografies, diapositives (poques) proporcionats per l'Escola i també per les mateixes alumnes. Tenim un aparell de projeccions per cossos transparents i opacs i, que, si bé no es gaire perfecte, ens ha facilitat el treball i ens ha permès d'embellir-lo. Les alumnes treballen amb més gust els dies que fem projeccions. Se les veu contentes.

S'entusiasmen, parlen amb veu alta, comenten. Jo crec, que, aquelles lliçons les recorden millor que cap altre, sempre. Les meves alumnes podran oblidar noms i dates, però, la majoria, saben distingir estils, reconèixer monuments, escoles, pintors i les seves obres mestres; i això, no d'una manera elemental, sino extensament, degut al encís, al caracter eminentment sugestiu de l'ensenyança del art.

Per mantenir l'estímul i refermar el record de ço vist a classe i a les excursions, totes les alumnes de tots els cursos, deuen fer el seu àlbum. Aquest exercici que hom no'l qualifica mai, es aquell que més resultat ha donat. Al començament de curs, orientem les alumnes de 1er. any respecte la manera de fer l'àlbum, mostrant-los algunes fulles, ja compostes; pero deixant que elles triïn la cartolina i manifestin el seu sentit decoratiu que, sempre, o gairebé, sempre, he respectat.

Hom assenyala un límit de reproduccions, al menys un exemplar de les coses explicades. El maxim dependeix del estusiasme, la capacitat mental, estètica i econòmica de la alumna, i també moral, per la paciència que representen alguns dels àlboms, com per exemple, el que adjunto. I si hom té en compte, que, a Palma, quan comensarem aquests treballs només hi havia postals de l'illa, podrá jutjar-se de l'esforç i l'amor que les meves alumnes hi han posat, en el seu àlbum, sense la perspectiva d'una qualificació. Elles mateixes d'han

entès amb els llibrers, han escrit a Barcelona, Madrid i altres poblacions de la Península; a París, Londres, Milán etc. valguent-se de llibres vells, revistes arreconadas, i, qualque vegada de revistes i llibres nous, cosa que m'ha donat més d'un disgust i m'ha costat d'habituar-les a que no estriessin les obres noves, i, en canvi, respectant-les i coleccionant-les han fet la seva petita biblioteca d'art, que'm han presentat, classificada, a l'hora de revisar l'album, feina agradable i pesada, que, només fem una o dues vegades durant el curs, mirant totes les fulles, una, per una: anotant encerts i equivocacions, a fi que la mateixa alumna faci les correccions el curs vinent.

Quan fa l'album, l'alumna sap una cosa: que aplega material per la seva futura escola, amb les fulles del album podrà gornir les parets i ensenyar Historia, car aquest treball, com tots en el fons, hom el fa pensant en l'escola primària. Així ho fan totes les meves exdeixebles que ja son mestresses com ho he pogut comprovar.

L'influència benèfica del Art hem procurat que les nostres alumnes la visquessin dins l'ambient de l'Escola.

Després d'algunes vicisituts, tinguerem la sort d'instalan-se un edifici dels mes hermosos de Palma: el Consulat de Mar, joia arquitectònica del Renaixement (segle XVII) separat de la meravella gòtica de la Llonja, per un jardí. Les sales, pero, llevat d'una qu'en diem «Salón de actos», que té un riquíssim enteixinat, manquen de decoració, i, per aquest motiu, hi posarem, a cada una, uns quadrets amb reproduccions de les obres mestres d'un pintor espanyol: El Greco, Velazquez, Murillo, Goya. Al rebedor i altres sales de pas, hom hi veu la Rendición de Breda, la Gioconda i una Concepció de Murillo. Però, es tan gran el local, i tan petites aquelles tricomies, que no n'hi havia prou, i l'any 1917 demanarem una ben nutrida colecció de guixos que va reduir-se a les següents reproduccions: Una Victoria de Samotràcia, un bust d'Homer i un altre d'August, 2 caps de nen i una madona d'en Donatello, el David d'En Verrochio i una arqueta d'estil Renaixement. D'altra banda, les noies han regalat a l'Escola, gairebé tots els cursos —des de 1914 fins 1929 sense interrupció— reproduccions, en terra cuita, que embelleixen, notablement, el saló de professores, la biblioteca, i el repeus dels armaris de les alumnes, tan ben escullides, com ho pot demostrar aquesta enumeració: una Victoria de Samotràcia, 2 tangretes, el discobol de Mirón, 1 grup d'atletes espartans, 1 vas grec-romà, un fris pompeíà, 2 bustos de divinitats romanes, 1 bust de l'emperador Octavi, 1 cap de Minerva, una sacerdotessa Ibèrica, el Moises de Miquel Angel, una anunciació de Fra Angelic i el Sant Sopar de Leonard de Vinci.

L'any 1914, per Carnaval, les noies feren cuadros plàstics, tractant de reproduir alguns passatges de la teogonia d'Hesíode, en gravats, que'ns va proporcionar una alumna de primer curs. Aquesta festa d'art motivà protestes per part de certs elements imcomprensius d'aquesta població, que, ja havien tingut llur antecedent, quan estudiarem, per primera vegada l'estatuària helenica, amb una campanya que hi prengué part el Sr. Bisbe i 'l Cabildo de la Catedral. La qual cosa va produir una contrarreacció en les alumnes, que'n varen desagraviar amb un document —que conservo— signat per la majoria, i una subscripció per adquirir una preciosa Venus de Milo que, avui, és la nota més bella de la biblioteca de l'Escola.

I abans d'acabar aquest apartat, una altra cosa. quan en aquesta població hom ha projectat pel·lícules històriques i artístiques, l'Escola ha fet gestions per tal d'obtenir entrades gratis o amb rebaixa, i així han pogut veure les alumnes Quo Vadis?, Cabíria i Ben Hur.

## X

METODOLOGIA

Com en els meus programes no hi ha cap lliço de metodologia de l'Història, aplicada a l'escola primària, hom podria pensar, que, a les nostres classes prescindim de tractar un aspecte tan necessari. Adjunto un treball meu publicat a Boletín Pedagógico, que es un extracte d'una conferència que vaig donar a la Societat d'antigues alumnes, —fundada per la primera promoció de mestresses, nostra—, i que després m'ha servit de pauta, per tractar, concretament, les qüestions metodològiques, amb les alumnes de quart curs. Però ens conformariem amb massa poca cosa sino més parlessim de metodologia un parell d'hores, durant els quatre anys de la carrera, car fem, continuament, referències a la manera d'ensenyar l'Història, amb exemples oportuns, segons els temes que s'estudien a classe. Veiem-ne un: quan ens ocupem de la mitologia helènica, després de conèixer les divinitats principals, llurs atributs i llegendes més representatives, interpretant llur simbolisme científic, moral i jurídic, hom demana a una Senyoreta: «Creu vosté que pot explicar-se la mitologia grega, a una escola, com ho fem nosaltres? La mentalitat de les nenes pot capir el segon aspecte que nosaltres hem tractar d'esbrinar?».

Un altre exemple. Parlem del Cid. «¿En parlarien molt, Vs., d'aquesta figura, sobre tot si en lloc de nenes fossin nens els seus oyents?» «¿No creuen Vs. que, gairebé, es obligat prescindir-ne del culte a certs heorismes?» «Que aquella Espanya del Cid va crear l'Espanya que's va dessagnar en tantes guerres innecessaries?».

Un altre. quan hom llegeix el romancero. «¿Creuen Vostés que'els nens deuen llegir molts romanços de moros i cristiàns?».

Així fem i no fem la metodologia, poques vegades concretament, pero d'un mode indirecte, sempre. Pera altra banda, hom encarrega a les alumnes treballs especials de metodologia: lectures històriques; llista de manuals; llibres escolars; crítica i estudi d'un llibre escolar: lliçons explicades escrites; lliçons explicades a les nenes de l'Escola pràctica, assistin la professora i companyes, que, després, fan objeccions sobre'l contingut, el mètode, programa, temps i material emprats.

Apart dels llibres per nens —pocs— que figuren al catàlec que adjunto, les alumnes s'en serveixen d'altres que pertanyen a les seccions de Literatura, Pedagogia i Geografia per ex. Las obras maestras al alcance de los niños de la casa Araluce —Biografía de hombres célebres de la Casa Seix i Barral— llibres de metodologia de la Història como el de Moned, Cossio i Altamira; programa de Historia (Marti i Alpera) i altres que són de la profesora.

Aquestes qüestions, naturalment, haurien d'esser l'eix del treball, el dia que les Normals siguin centres de formació professional.

## X

### PROVES PER LA QUALIFICACIO

Diariament, hom demana la lliçó a una alumna i la qualifica de 0 á 3 punts, contant l'1 com aprovat, el 2 com notable i el 3 com excel.lent.

Les alumnes coneixen llurs notes, perque hom les diu o perque elles mateixes les pregunten. així, hom estalvia sorpreses enutjoses a fi de curs, car a la nostra classe no s'hi celebren els clàssics examens, essent substituïts per exercicis de repas, escrits, mensuals, i dos, al mes de maig, de totes les lliçons explicades, subjectan-se a les preguntes mateixes del programa, o bé a termes sintètics, que son ben diferents, segons la tònica del curs. De vegades, les alumnes mateixes trien el tema, decidint la majoria.

Amb aquest procediment, arriben els darrers dies de curs sense massa inquietuts. Juntament amb les alumnes hom suma les notes i es qualifica, d'acord amb la mitja aritmètica.

Quan alguna Senyoreta vol millorar la nota, se li fan tres o quatre preguntes que deu contestar sense preparar-se.

Els exercicis orals i escrits que les alumnes fan a classe son els sigüents. Resumens (orals i escrits preparats i sense preparar sobre una edad, reinat. etc) Temes sintetics, sense subjectarse al programa (escrits).

Impresió personal de l'alumna sobre una lectura feta a classe (escrit i oral)  
Judici sobre un personatge historic (escrit)  
Exercici escrit sobre una pel·lícula, una excursió etc.  
Exercici escrit comparant pobles.  
Exercici escrit criticant el de una companya.  
Vocabulari historic – (escrit). Classificar-lo i reconstruir les diferents civilitzacions a les quals corresponen les paraules recordades.  
Exercicis escrits assenyalant, esquemàticament, les causes de la decadència de la Casa d'Austria.  
Exercicis escrits sobre el llegat historic de Roma a Espanya (altres semblants)  
Exercici escrit sobre les qüestions que més han cridat l'atenció durant el curs.  
Examen mutu (unes alumnes pregunten les altres).

X

Com ha je dit, les alumnes fan petits treballs fora de l'Escola —que hom no qualifica— amb la deguda orientació per part de la professora i són:

Quadres sinòptics  
Mapes historics.

Lectures historiques- dos cada alumna (des d'el segons curs) amb la bibliografia completa.

Llista d'obres per infants.- Amb el judici personal sobre una o variats.

Llista d'obres magistrals, d'història d'Espanya o Universal, amb la bibliografia completa.

L'història del poble de l'alumna – citant les fonts.

L'història de un monument.- Amb fotografies.

Legendes recollides per l'alumna.

Història de Mallorca des de la Conquesta fins el segle XV.

Història de Mallorca (edad Moderna).

Biografia d'un personatge célebre.

Història d'una ciutat, amb l'estudi dels monuments que pertanyen a un estil determinat amb fotografats.

Postals de Mallorca.- Les alumnes de 3er. curs, en fan una col·lecció que resta a l'Escola.

Estudi bibliogràfic d'En Quadrado.

Mai m'he fet massa il·lusions respecte de la seva eficàcia. Hom no ha d'oblidar l'edat, ni la cultura de les alumnes, el poc temps de que disposen, les contadíssimes biblioteques on anar, i la manca d'habitud. Però, si, en general, la majoria d'eixos treballs no tenen personalitat, i només son sopies o extrac-

tes dels llibres llegits o consultats, no's perd res, acostumant les alumnes a una disciplina tan costosa com la històrica.

x

Queda dit el meu treball, com a professora d'història, a l'Escola Normal de Mestresses de Balears, desde'l curs 1913-14 fins el 1030 – 1931.

x

### EL MEU TREBALL FORA DE L'ESCOLA

Quant a la meva actuació fora de l'Escola, en poden donar una idea els articles periodístics que adjunto. He portat al periòdic les meves inquietuts com a dona, mestressa i professora d'Història.

Per excepció, he fet literatura. He intentat divulgar les qüestions pedagògiques i històriques mes enllà del terreny professional.

La col·lecció d'articles que adjunto es incompleta, car només compren des de l'any 1917 i vaig començar a escriure l'any 1912, éssent alumna de l'Escola Superior del Magisteri.

He col·laborat en els periòdics i revistes següents:

El Universo. – Diari .- Madrid.

Estudios Pedagógicos.- Revista – organ de la Societat d'antics alumnes de l'Escola Superior del Magisteri.

La correspondencia de España.- Diari.- Madrid.

El Sol.- Diari.- Madrid

La Escuela Moderna.- Revista professional.- Madrid

La Almudaina.- Diari.- Palma

Mallorca.- Revista literaria.- Palma

La Veu de Mallorca.- Semanari. Palma

L'Ignorancia.- Semanari. Palma.

Boletín Pedagógico.- Revista pedagògica.- Palma.

La Vanguardia Balear.- Semanari.- Palma

El día.- diari.- Palma.- actualment hi col·laboro.

Tarragona.- Diari.- Tarragona.

Alguns dels meus articles han sigut reproduïts a La Veu de Catalunya.- Diari.- Barcelona.

El Centinela.- Revista professional.- Teruel.

Día Gráfico.- Diario.- Barcelona.

Ciencia y Arte.- Revista.- Palma.

L'any 1922, la nostra Escola es va unir a la campanya de El Sol per tal de

recaptar auxilis pels nens rusos que patiren la fam del Volga. En aquella ocasió vaig fer una crida a tots els mestres i al poble de Mallorca, desde, gairebé, tots els diaris d'aquesta ciutat – Almudaina – El dia – La Ultima Hora. Aquella suscripció va arribar a la xifra de 10,730'15 pesetes. Com a final, hom va celebrar una festa benèfica al Teatre Principal i jo vaig llegir unes quartilles que foren reproduïdes a La Almudina.

L'any 1920, juntament amb l'Escola Normal de Mestres i l'Inspecció de Primera ensenyança, la nostra Escola va treballar, amb fé, en l'organització d'un congrés Pedagògic, que, elements incomprensius feren fracassar. Els folletons que adjunto són una prova d'aquell treball, on hi posarem tant d'amor.

L'any 1922, l'Ajuntament de Palma va organitzar un concurs infantil, per tal de premiar el millor treball sobre En Jaume el Conqueridor, éssent nomenada Presidenta del Jurat, on s'hi aplegaren el gran poeta D. Joan Alcover i altres noms prestigiosos d'aquesta terra.

L'any 1925, quan es va reorganitzar la Junta de Protecció a l'Infancia, s'em va elegir vocal, gairebé per elecció popular, i des de llavors ençà, he sigut secretaria de la secció 3<sup>a</sup> que s'anomena de Mendicidad. Ara; disoltes les antigues Juntes, torno a formar part de la nova, en les seccions de «Mendicidad, Cultura e Higiene».

L'any 1928, juntament amb algunes companyes, fundarem la Secció Femenina del Fomento del civismo, Societat cultural de vella historia, encarregant-me de dirigir la Pagina femenina de la Vanguardia Balear, organ de dita Societat. Però per discrepàncies de la Junta, ens separarem, i, amb l'ajuda d'uns quans entusiastes, intel·lectuals mallorquins i no mallorquins, fundarem L'Ateneo, societat cultural de vida intensa que, avui, compta amb més de 300 associats i associades, moltes d'elles exdeixebles nostres. A la seva Junta Directiva hi soc, com vocal, desde aquella data, amb la meua companya i directora, Na Mercé Usua. Allà he llegit les dugues conferencies que adjunto.

x  
FIN

6/10/931 Rosa Roig.